

סיום מסכת סוטה

לעילוי נשמת אחי אביתר ז"ל בן אבנר ואורית הי"ו

שטבע בטיול השנתי לפני תשע שנים

מסכת סוטה בששת הפרקים הראשונים, עוסקת בדיני סוטה, כלומר, אישה הנחשדת בניאוף ע"י בעלה שמקנא לה.

החל מהפרק השביעי עוברת המסכת לעסוק בכמה נושאים.

הפרק השביעי דן בנוסחים שצרכים להיאמר בטקסים מסוימים כגון: קריאת שמע ותפילה, ברכת כוהנים, פרשת המלך ביכורים וסוטה. ובשאלה האם הנוסח צריך להיאמר דווקא בלשון הקודש או מותר לאומרו בכל לשון.

הפרק השמיני דן בהלכות מלחמה.

והפרק התשיעי והאחרון נקרא "עגלה ערופה" וכשמו דן בהלכות עגלה ערופה ועוסק גם בטקסט שיאמר בטקס האם יאמר בלשון הקודש או בכל לשון.

ובעגלה ערופה הגמרא מתמקדת גם במהות של האמירה שנאמרת ע"י זקני העיר:

#ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו#

ושואלת הגמרא "וכי על לבנו עלתה שבי"ד שופכין דמים?

עונה הגמרא "אלא, לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה".

הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל ראש ישיבת הר עציון מסביר בשיחתו את החובה שיש לזקני העיר שהם נושאי האחריות להבטיח את החיים לא רק לבני ביתם או לתושבי עירם אלא גם לכאלה שנקלעו והגיעו אליהם כאורחים, הוי אומר לספק להם מזון, צידה, מקום לינה ולווייה דהיינו שמירה על מנת שלא תצא תקלה תחת ידם ואותו אורח מזדמן ימצא את מותו בנסיבות טרגיות שיכלו להימנע בנקיטת הצעדים שציינו.

הגמרא אומרת שלא יתכן לחשוד שפרנסי העיר ייחשדו ברצח. אלא הם עלולים להיקלע חלילה לטרגדיה בשל זחיחות ואטימות לצורכו של אותו עובר אורח, ולכן הם יחויבו במיתתו.

התורה מלמדת אותנו שתפקיד זקני העיר הוא לא רק במובן של:

- "לא תעמוד על דם רעיד".
- "ודמים לא תשים בביתך".
- "ונשמרתם לנפשותיכם מאוד".
- "ואך את דמכם מכם אדרוש".
- ו "חמירא סכנתא מאיסורה".

שבכל ההיגדים הללו מדובר באחריות אישית יותר וספציפית יותר לאדם ולמיקום.
אלא יש חובה מוסרית ערכית ותורנית לוודא שגם במרחב הכולל לא ייווצר
סיטואציה של שפיכות דמים לא במישרים ולא בעקיפין.
הרב ליכטנשטיין בשיחתו דיבר גם על החינוך המוטל על זקני העיר לקהילתם, שלא
יצאו עשבים שוטים שיביאו חלילה לשפיכות דמים - דם נקי.

הרב מביא את דברי הגמרא במסכת יומא: "תנו רבנן: מעשה בשני כהנים שהיו
שניהן שוין ורצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חברו
- נטל סכין ותקע לו בלבו. עמד רבי צדוק על מעלות האולם, ואמר: אחינו
בית ישראל שמעו! הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך
ושפטיך, אנו על מי להביא עגלה ערופה? על העיר או על העזרות? געו כל
העם בבכיה. בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר. אמר: הרי הוא
כפרתכם, ועדיין בני מפרפר, ולא נטמאה סכין. ללמדך שקשה עליהם טהרת
כלים יותר משפיכות דמים".

מדובר בחינוך נגד שפיכות דמים במישרים ובעקיפין דהיינו חינוך נגד אלימות
שעלולה להגיע לשפיכות דמים או, לא לרשלנות הווי אומר לא להיות זוח
"חפיפניק" בכל מה שקשור לבטיחות ולא להתנהלות שלא לוקחת בחשבון
סיטואציה גם ברמה הכוללת דהיינו עובר אורח זר שעובר בעיר ומוצא את מותו
עקב התעלמות זקני העיר ממצבו ומהסכנות שהוא עלול להיקלע אליהם ולהסתיים
במוות.

אנו ימים ספורים אחרי ל"ג בעומר ורואים מצד אחד בהתעוררות בקרב פרנסי העיר
למנוע שפיכות דמים ואפילו נזק ממוני בעקבות השרפות ומצד שני רואים מקומות
ואולי חברות וציבורים שפולחן האש עדיין חשוב להם מכל דבר, ולא אכפת להם
איזה נזק יגבה מהצתת האש. והכל בשם ההילולה ועוד קוראים לזה "חג".

כמה קשה לראות את אותם ילדים צעירים ומתבגרים אשר מחציפים כנגד נושאי
האחריות ומדליקים מדורות להכעיס למרות שאסרו עליהם בשל החשש לנזק
לרכוש ולנפש. על דוגמאות מסוג אלו דיבר הרב ליכטנשטיין ומלמד אותנו שגם
חובת החינוך מוטלת על זקני העיר שחס וחלילה לא יצא מבית מדרשם מישהו
שיגרום לשפיכות דמים - דם נקי.

ארצנו איננה יכולה לספוג ולהעלים ולכסות דם נקי. כפי שראינו בפרשת השבוע
"בחוקותי" "והארץ אזכור".

ואת זה רואים למעשה בטקס של עגלה ערופה, כפי שמובא בחז"ל שברגע שכל זקני
העיר הסמוכים למקום מציאת הגופה אומרים "ידנו לא שפכו את הדם הזה" דהיינו
מסירים אחריות, ויהיו כאלה שיגידו "מגלגלים עניים" "לא ראינו" "לא יודעים על
מה מדובר", "אסונות קורים".

הסיפור לא נגמר כאן, כי יש כתובת ואחראי אישי לדם הזה. ובסופו של יום יגיעו אליו והוא יישא באחריות כפי שמתאר המדרש. כי להגיד "לא ראינו" לא פותר אותם מאחריות כי זו בעצם הבעיה.

לא ראיתם כי לא היה אכפת לכם- הייתם אדישים למצבו ולגורלו ולכן דמו יידרש מכם/

לא לחינם נסמכה פרשת "עגלה ערופה" לפרשת "כי תצא למלחמה", אלא כדי לחנך ולהבהיר למנהיגי הציבור שאם רוצים לנצח במלחמות את האויב אז תדאגו לכך שלא יהיה דם נקי.

מסכת סוטה מסתיימת בהגדתות, אחת הידועות שבהן היא המשנה האחרונה של המסכת סוטה:

"בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר והמלכות תהפך למינות ואין תוכחה בית ועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים (מיכה ז') בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים"

שקוראים את משנה זו עוברים טלטלה ואולי גם ייאוש, במציאות של "חוצפה יסגה", "האמת נעדרת" ועוד. איזו תקווה יש?

ובכלל מדוע נקרא זמן זה "עקבא דמשיחא"?

האבן עזרא מסביר כי דורו של משיח הוא דור של הסתר פנים, ומתוך הסתר פנים באה הגאולה. "עקבות" היא מלשון עקבות כלומר סימני עקבות דהיינו אנדרלמוסיה עולמית כללית היא אות לכך שהמשיח כבר מסתובב ביננו וניתן להבחין בעקבותיו בכל פינה.

רש"י בתהילים מפרש, שעקב היא סוף הגוף, ועל כן "עקבות משיח" היינו סוף ימי הגלות וראשית ימי הגאולה.

האבן עזרא הולך אף הוא בדרך זו, אך מסביר באופן שונה:

"וטעם עקבות משיחך מגזרת בעקב עשו ועקבותיך לא נודעו והטעם שאחרו פעמיו לבוא כאומרים נשברו עקביו על כן לא בא עתה". כלומר "עקבא דמשיחה" הוא ביטוי לכך שהמשיח מתעכב ומתמהמה ובכל זאת אנו מחכים ומצפים לאות של גאולה.

ביאור נוסף לעניין ה"עקב" הוצע על ידי תלמידי האריז"ל, ובעקבותיהם הפך לפירוש רווח מאוד בחסידות. הם הסבירו, שלקראת הגאולה נדרש העולם לבוא אל תיקונו. סדר התיקון משול לגוף האדם: בתחילה מתקנים את הראש (ואת זאת עשו האבות הקדושים), לאחר מכן מתקנים את הגוף ולבסוף כל הוא שנותר לתקן את העקבים. עקבות משיחא הם איפוא הביטוי לתיקונים האחרונים הנחוצים לקראת הגאולה השלימה.

זכיתי בחסדי ה' לסיים את מסכת סוטה, וידועים דברי הרמב"ן בפירושו לתורה, שמצות הסוטה היא היחידה בכל תרי"ג מצוות שהינה על דרך הנס והפלא, וכל מטרתה לאפשר את השראת השכינה בעם ישראל. הביטחון באבינו שבשמיים, בדבד עם ההקפדה היתירה על קדושת וטהרת מחננו, הם הדרך הסלולה עבור כלל ישראל לקראת הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן. כפי שמסיימת המשנה:

"ר' פנחס בן יאיר אומר זריזות מביאה לידי נקיות, ונקיות מביאה לידי טהרה, וטהרה מביאה לידי פרישות, ופרישות מביאה לידי קדושה, וקדושה מביאה לידי ענוה, וענוה מביאה לידי יראת חטא, ויראת חטא מביאה לידי חסידות, וחסידות מביאה לידי רוח הקדש, ורוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים, ותחיית המתים בא על ידי אליהו זכור לטוב אמן":

בעז"ה שאביתר יחזור אלינו בקרוב ממש בתחיית המתים אמן.

ונסיים בדברי סוף מסכת סוטה:

"משמת רבן יוחנן - בטלה החכמה.

ת"ד: משמת רבי אליעזר - נגנז ס"ת.

משמת רבי יהושע - בטלה עצה ומחשבה.

משמת ר"ע - בטלו זרועי תורה, ונסתתמו מעיינות החכמה.

משמת רבי אלעזר בן עזריה - בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם.

משמת רבי חנינא בן דוסא - בטלו אנשי מעשה.

משמת אבא יוסי בן קטונתא - בטלו חסידים, ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא? שהיה מקטני חסידים.

משמת בן עזאי - בטלו השקדנין.

משמת בן זומא - בטלו הדרשנין.

משמת רשב"ג - עלה גובאי ורבו צרות.

משמת רבי - הוכפלו צרות.

משמת רבי - בטלה ענוה ויראת חטא.

אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא.

אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא.

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה."

הדרו עלך

הדרו עלך מסכת [סוטה] והדרד עלו, דעתו עלך מסכת [סוטה] ודעתך עלו. לא נתנשי מינד מסכת [סוטה] ולא תתנשי מינו, לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי. (ג פעמים)

יהי רצון מלפניך אלוקינו ואלוקי אבותינו שתהא תורתך אומנתנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא. חנינא בר פפא, רמי בר פפא, נחמן בר פפא, אחאי בר פפא, אבא בר פפא, רפרם בר פפא, רכיש בר פפא, סורחב בר פפא, אדא בר פפא, דרו בר פפא.

הערב נא ה' אלקינו, את דברי תורתך בפינו ופיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו כולנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך מאיבי, תחכמני מצותך: כי לעולם היא לי. יהי לבי תמים בחקיך, למען, לא אבוש. לעולם, לא אשפח פקודיך: כי בם, חיייתיני. ברוך אתה ה' למדני חקיך. אמן אמן סלה ועד.

מודים אנחנו לפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים. אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים. אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת. שנאמר: ואתה אלקים, תורדם לבאר שחת, אנשי דמים ומרמה, לא יחצו ימיהם; ואני, אבטח בדך.

יהי רצון מלפניך ה' אלקי, בשם שעזרתני לסיים מסכת [סוטה] בן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי עד עולם. ויתקיים בי בהתהלכך, תנחה אתך, בשכבך, תשמור עליך, והקיצות, היא תשיחך. כי בי, ירבו ימיך, ויסיפו לך, שנות חיים. אךך ימים, בימינה, בשמאלה, עשר וכבוד. ה' | עז, לעמו יתן; ה' | יברך את עמו בשלום.

קדיש של סיום מסכת

יתגדל ויתקדש שמה רבא בעלמא די הוא עתיד לאתחדתא, ולאחיא מתיא, ולאסקא יתהון לחיי עלמא, ולמבנא קרתא די ירושלם, ולשכללא היכלה בגוה, ולמעקר פולחנא נוכראה מן ארעה, ולאנתבא פולחנא די שמיא לאתרה, וימליך קודשא בריך הוא במלכותה ויקרה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא. לעלא מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירו בעלמא. ואמרו אמן.

יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל. ואמרו אמן: עושה שלום במרומו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: